

ÚSPĚŠNÁ REVITALIZACE UNIKÁTNÍ INDUSTRIÁLNÍ PAMÁTKY V CENTRU OSTRAVY

„Většinou Evropy slavná éra průmyslu prošla a zmizela. Zanechala nám působivý odkaz, nejen svým dopadem – v minulosti i nyní – na společnost a krajinu. Zakrátko bude toto dědictví z pohledu historie a archeologie to jediné, co z ní zůstane; právě ono a spleť síť postojů, které tak zásadně utvářely společnost, v níž dnes žijeme. Nevyhnutelně časem vyprchají, a s nimi i znalost z první ruky a přímá zkušenost s průmyslem a vším, co představoval. Co zůstane, bude záležitostí historiků a archeologů. Naší odpovědností je zachytit cosi z ducha té doby zabezpečením jeho materiálních pozůstatků pro budoucnost.“

Těmito slovy uváděl sir Neil Cossons, bývalý předseda britské vládní agentury na ochranu památek (English Heritage) svou úvodní přednášku na Bienále Industriální stopy v Praze v roce 2007. Revitalizace a využití národní kulturní památky Dolní oblast Vítkovice je jednou z cest, jak tuto výzvu naplnit.

Dolní oblast Vítkovice

Vznik a rozvoj unikátního areálu

V roce 1828 byly v malé vesnici Vítkovice založeny železářny, po svém zakladateli, olomouckém arcibiskupovi Rudolfovi, nazvané Rudolfova huť. Zde byla také o osm let později zapálena první koksová vysoká pec v Rakous-

ku-Uhersku. Po roce 1843 vybudoval nový vlastník Rudolfovy hutě baron Rotschild jeden z nejmodernějších železářských podniků tehdejší Evropy. V polovině 19. století byl v přímém sousedství železáren otevřen důl Hlubina, a tak byl založen areál s ojedinělou návazností technologického procesu od těžby a úpravy uhlí po výrobu železa. V roce 1873, po spojení s důlní společností bratrů Guttmannových, vzniklo Vítkovické horní a hutní těžilstvo. Následovala výrazná modernizace celé oblasti, nejen v technologii, ale i v řešení sociálních problémů. Bylo založeno nové sídliště, které ve své době představovalo vysoký standard bydlení i občanského vybavení. Stavební rozvoj původní malé obce postupoval v období první republiky, spolu s rozvojem výrobního areálu. V provozu bylo šest vysokých pecí. Z doby první republiky pochází také název pro tuto dominantu města Ostravy – Ostravské Hradčany. Modernizace technologického procesu probíhala postupně i ve druhé polovině minulého století. Tento rozvoj však ukončila změna politických a hospodářských poměrů v roce 1990. Na základě rozhodnutí představitelů města Ostravy a vlády Československé republiky byl provoz areálu postupně zastaven. Těžba na dole Hlubina byla ukončena v roce 1991, zastavení hutní výroby následovalo v roce 1998.

Předpoklady a možnosti dalšího využití

Současně započaly diskuse o možnostech řešení budoucího vývoje rozsáhlého komplexu (14,3 ha), který nemá v Evropě obdoby, a jehož kulturně historická hodnota je zcela výjimečná. Do Ústředního seznamu kulturních památek byla celá oblast zapsána v roce 2000 a po dvou letech byla prohlášena za národní kulturní památku. Od roku 2008 je na seznamu Evropského kulturního dědictví.

Původní předpoklad budoucnosti areálu v době zápisu bylo zakonzervování celé oblasti do podoby kontrolované průmys-

lové ruiny, kterou povede prohlídková trasa. Tento záměr zamítl v roce 2004 vlastník památky, akciová společnost Vítkovice. Zachování areálu v tzv. „stavu posledního dne“, jak bylo navrženo v původní variantě využití, by s největší pravděpodobností vedlo k postupnému chátrání a následné demolici.

Za myšlenkou současného využití národní kulturní památky jako kulturně společenského areálu začleněného do struktury města Ostravy stojí tehdejší ředitel společnosti Vítkovice a.s. Jan Světlík, který svou představu budoucnosti celé oblasti představil již na Bienále Industriální stopy v roce 2007.

Projekty

Základní koncepce využití a zpřístupnění vznikla na brněnském VUT v atelieru profesorky Heleny Zemánkové. Tentýž atelier v roce 2007 ve spolupráci s odborem strategie společnosti Vítkovice, Studiem Ranný Vítkovice, Národním památkovým ústavem a Ministerstvem kultury dokončil Projekt oživení Dolní oblasti. Tento projekt se zabývá i možností propojení řešeného území se sanovaným areálem bývalé koksovny Karolína v centru Ostravy. Bylo založeno zájmové sdružení právnických osob Dolní oblast Vítkovice, které zahrnuje firmy ze strojírenské skupiny Vítkovice Machinery Group a Vysokou školu báňskou – Technickou univerzitu Ostrava. Dalšími partnery jsou statutární města Ostrava a Opava, Moravskoslezský kraj, Národní památkový ústav (na základě memoranda o spolupráci při řešení obnovy areálu) a další privátní partneři a nadace.

Ve svém příspěvku *Minulost, současnost a budoucnost Dolní oblasti Vítkovice* na Bienále Industriální stopy v roce 2007 Jan Světlík upozornil, že právě dokončený projekt bude nutné dále aktualizovat. V roce 2008 byl osloven jeden z nejvýznamnějších současných architektů Josef Pleskot, autor mnoha staveb oceněných českými i mezinárodními cenami – Grand Prix Obce architektů a Brick Award.

Projekt, který jednoznačně vymezil urbanistickou i architektonickou podobu areálu, byl dokončen v roce 2010.

Josef Pleskot v rozhovoru pro informační speciál o projektech sdružení Dolní oblasti Vítkovice v roce 2011, kdy jeho projekty dostávaly již konkrétní podobu, řekl: „Myslím, že ze všeho nejvíc mne motivovala touha učinit z toho smutkem naplněného mementa bývalé industriální slávy živé město opět plnohodnotně spojené s centrem Ostravy. Odpuzovalo mne použít toto historické dědictví jako mrtvý muzeální předmět, či zábavní nástroj. ...Hodnota Dolní oblasti Vítkovic je nezměrná, protože je originální a dokonce již i historicky spjatá s celou Ostravou. Činí obraz města úplný.“

Bolt Tower

Realizace

Již v roce 2012 byly zpřístupněny nejvýznamnější objekty celého areálu – vysoká pec č. 1, multifunkční aula Gong, vzniklá rekonstrukcí a přestavbou plynojemu a VI. energetická ústředna upravená pro účely Malého světa techniky U6, jejíž přeměna je dílem Heleny a Václava Zemánkových a ateliéru Fránek Architects.

Vysoká pec č. 1, která byla vybudována v letech 1902–1905 a v roce 1911 doplněna o šikmý, tzv. skipový výtah pro vyvážení surovin do pece, byla dle projektu Josefa Pleskota upravena jako naučná trasa a v roce 2012 otevřena pro veřejnost. Už v této době byla dominantou areálu, přístup k ní vede pod efektní zavěšenou střechou, která má symbolicky tvar křídel ptáka Fénixe jako symbolu znovuzrození z popela.

Původní skipový výtah dostal podobu proskleného panoramatického výtahu pro 16 osob. Součástí věže je kavárna v úrovni 62 metrů. V roce 2015 byla dle návrhu architekta Pleskota věž doplněna o prosklenou nástavbu s vyhlídkovou plošinou ve výšce 71 m, která je přístupná venkovní lávkou v podobě šroubovice. Právě tento tvar dal název celé věži – **Bolt Tower** (Šroubová věž). Slavný jamajský atlet Usain Bolt, který v roce 2015 startoval na atletickém mítinku v Ostravě, věž shodného jména pokřtil. Nástavba vysoké pece získala ocenění Stavba roku 2015.

Plynojem o průměru cca 70 m s obsahem 50 000 m³, vybudovaný v roce 1924, byl určen pro jímání vysokotepelního plynu. Po ukončení provozu jeho horní pohyblivá část, tzv. zvon, výrazně poklesla. Rekonstrukce a proměna na **multifunkční aulu Gong** byla zahájena dle Pleskotova projektu v roce 2010 vyzvednutím zvonu o cca 15 m. Po té byl do volného prostoru umístěn velkokapacitní sál pro 1500 návštěvníků, další konferenční sály, galerii a příslušenství. Aula Gong byla zpřístupněna v roce 2012 a je místem četných kulturně společenských akcí, z nichž nejznámější je každoroční hudební festival Colours of Ostrava.

Aula Gong

Vstupní hala Auly Gong

Energetická ústředna z 30. let dvacátého století se po rekonstrukci a úpravě stala **Malým světem techni-**

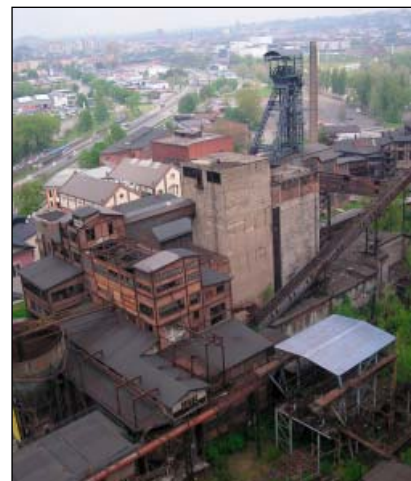
ky U6. V roce 2012 zde byly otevřeny výukové prostory a interaktivní expozice. Výukový program byl v roce 2015 rozšířen novostavbou **Velkého světa techniky** se čtyřmi expozicemi a četnými učebnami a dílnami dle projektu architekta Pleskota.

*Vstupní prostory
Malého světa techniky*

Důl Hlubina

V budovách naležejících k dolu Hlubina, které byly rekonstruovány a přestavěny dle Pleskotova projektu, jsou situovány pronajimatelné ateliéry, galerie a koncertní sály včetně nahrávacích studií. Hala kompresorovny slouží jako výstavní galerie autentických důlních strojů. Provoz revitalizovaných objektů byl zahájen v roce 2015.

Důl Hlubina

Trojhalí Karolína

Na poměrně krátké spojnici mezi centrem Ostravy a Dolní oblastí Vítkovice stojí od počátku minulého století dvojpodlažní budova bývalé energetické ústředny zaniklé Žofínské huti, která spolu se sousední menší halou elektrocentrály koksovny Karolína tvoří tzv. Trojhalí Karolína. Jsou jedinými objekty zachovanými po likvidaci areálu bývalého dolu a koksovny Karolína a sousední Žofínské huti. Demolice areálu skončila přes odpor odborné veřejnosti v roce 1989 odstředěním jedné z dominant Ostravy - funkcionalistické budovy prádla (úpravny uhlí) z roku 1927. Po několika letech trvající nákladné sanaci kontaminovaného území vzniklo na uvolněné ploše multifunkční centrum Futurum Nová Karolína a soubor bytových domů pro cca 1200 bytů. V roce 2014 byla dle projektu Josefa Pleskota dokončena revitalizace Trojhalí. Dvojpodlažní budova o ploše cca 4500 m² je označována termínem „zastřešené náměstí“. Je určena pro koncerty, výstavy, divadelní představení, jarmarky a veletrhy. Menší hala slouží sportovním účelům. Historická podoba objektů byla důsledně zachována, veškerá doplňková zařízení nezbytná pro provoz jsou umístěna v podzemí. Trojhalí doplňuje soubor významných technických památek v centru Ostravy.

Trojhalí Karolína

Revitalizace z hlediska návštěvníků

Dolní oblast Vítkovice se po revitalizaci stala jedním z nejoblíbenějších cílů cestovního ruchu v České republice. Dle údajů CzechTourismu byla již po dokončení zásadních úprav v roce 2014 s počtem 809 000 návštěvníků na čtvrtém místě. V roce 2015 uvádí Sdružení Dolní oblast Vítkovice cca 1 000 000 návštěvníků, což by znamenalo posunutí na třetí místo v pořadí zájmu (přesné údaje CzechTourismu ještě nejsou k dispozici). V letošním roce byl podle údajů Sdružení přivítán 500 000. návštěvník již v polovině června. Areál je nejnavštěvovanější technickou památkou České republiky.

Revitalizace z hlediska památkové péče

Když byla v roce 2007 vydána odborná publikace Národního památkového ústavu s názvem *Industriální soubory v Ostravě vybrané k nominaci na zápis do seznamu světového dědictví UNESCO*, byl mezi vybranými soubory areál dolu Hlubina a vysokých pecí Vítkovických železáren. V západní Evropě byly již obdobné areály do tohoto seznamu zapsány. Plány na zpřístupnění a využívání areálu však už v té době předpokládaly značné zásahy do původní podoby památky. Ing. arch. Věra Kučová z ústředního pracoviště Národního památkového ústavu upozornila na zásadu, že veškeré opravy a případné obnovy musejí probíhat přednostně konzervační cestou, což neodpovídalo záměrům vlastníka a k nominaci nedošlo. Podle slov pracovníků ostravského pracoviště Národního památkového ústavu jsou v současnosti zásahy do původní podoby a celistvosti památky velmi značné a Národní památkový ústav nemůže garantovat, že Dolní oblast Vítkovice bude na seznam světo-

vého dědictví nominována. Podle Jana Světlíka je však zařazení do seznamu Evropského kulturního dědictví z roku 2008 méně svazující a více zdůrazňuje vize a genia loci.

Zájem široké veřejnosti i vysoké ocenění architektonické kvality revitalizace potvrzuje slova Sira Neilla Cossonse: „*Průmyslové dědictví Evropy je cenný statek. Budoucnost mu zajistí různost mnoha vzájemně propojených iniciativ – vládní i nevládní, právě tak jako obecní instituce, dobrovolná památková sdružení, developéři, architekti, inženýři i archeologové. Jenže bez širokého porozumění a podpory veřejnosti ten vzácný odkaz zajde na úbytě... S rozpoznáním historických a památkových kvalit je důležité také přijmout, že se vyplatí chránit a zachovat jejich charakteristické osobité rysy jako součást programu nového využití.*“

Použité zdroje:

FRÁGNER, Benjamin: *Průmyslové dědictví*, Sborník příspěvků z Bienále Industriální stopy 2007, ČVUT Praha 2008.

KUČOVÁ, Věra – MATĚJ, Miloš: *Industriální soubory v Ostravě vybrané k nominaci na zápis do seznamu Světového dědictví UNESCO*, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště Ostrava, 2007.

Industriální dědictví a bydlení v průmyslových aglomeracích, Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2010. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště Ostrava, 2010.

Nové Vítkovice, Informační speciál o projektech Sdružení Dolní oblasti Vítkovice, Ostrava 2011.

Ostrava Metropolitan Magazine, statutární město Ostrava 2011.

www.dolniblastvitkovice.cz

www.idnes.cz Ostrava

Ing. arch. Marie Tomišková